

**Valorització patrimonial del centre
històric de la Seu d'Urgell.
Pati Palau i fortificacions medievals**

MEMÒRIA

Buidatge documental dels protocols notariais de l'Arxiu Capitular d'Urgell

Informació sobre la trama urbanística de la Seu d'Urgell 1280 - 1350

Laura de Castellet

La Seu d'Urgell, febrer 2015

Objectiu de la recerca

La present part de la recerca del projecte "Valorització patrimonial del centre històric de la Seu d'Urgell. Pati Palau i fortificacions medievals" ha tingut per objecte un exhaustiu buidat documental respecte a la realitat urbana de la Seu medieval, tant per a la localització del traçat de l'antiga muralla, valls i altres defenses (torres i barbacanes), com per establir un traçat global de l'urbanisme de la ciutat de cara a futures intervencions de caràcter urbanístic, arqueològic o patrimonial, així com la seva projecció turística i econòmica.

L'objectiu de la recerca, doncs, ha estat el de la reconstrucció, a partir de les fonts escrites, de la trama urbana medieval de la Seu, per tal de conèixer la base de tot futur coneixement i intervenció. L'extracció de dades s'ha efectuat a partir del buidat documental dels protocols notariaus del Capítol de la Catedral, que a l'Edat Mitjana assumia les funcions de notaria civil. La informació de caràcter urbanístic es dedueix tant dels testaments, amb el llegat de béns immobles als hereus, com en les compravendes de cases, botigues, cellers, eres, hortes urbanes, molins, o bé dels seus censos pel fet de trobar-se en règim d'emfiteusi (doble propietat, del sòl i de l'immoble).

Els protocols més antics conservats a l'Arxiu Capitular d'Urgell (ACU) són de finals del s. XIII i la majoria ens han pervingut malmesos, amb els extrems fets malbé, de manera que molts documents es poden llegir només de manera parcial. A partir del s. XIV els quaderns es conserven en millor estat pel fet d'haver estat ajuntats i relligats amb cobertes de pergamí en època moderna, així com per una major qualitat del paper de suport. El segon d'aquests volums (ACU UI-817), d'altra banda, té insertat un quadern del segle anterior. El volum ACU UI-827 és un inventari de llibres del notari Pere Rejola, i no té cap interès per a la recerca que s'ha dut a terme.

Alguns volums van ser separats per circumstàncies històriques accidentals i es troben localitzats a l'Arxiu Històric Provincial de Lleida; se n'ha consultat un, AHPL S-247, corresponent a aquesta sèrie i provinent de la notaria de Pere Burguès de la Seu, d'entre els anys 1337-1338.

En qualsevol cas, tant la informació urbanística com del traçat de muralles, portals, barbacanes i valls, reflecteix l'estat de la ciutat abans de la construcció d'una nova muralla a partir de 1370, és a dir la muralla del s. XIII amb les seves vicissituds.

La recerca s'ha dut a terme entre els mesos de juliol de 2014 i febrer de 2015, segons la disponibilitat de l'Arxiu Capitular. El buidat va començar amb la consulta des del primer quadern existent (vers 1280) i atès el temps disponible per a la recerca es va aturar a l'entorn de 1350. A part de poder consignar la primera meitat del segle, la data coincideix amb l'arribada de la pesta negra a la ciutat, fet que altera en gran manera les propietats immobiliàries, el seu manteniment i la continuïtat. El total de volums consultats ha estat doncs de vint-i-vuit (ACU-Fragments del XIII i de ACU UI-816 a ACU UI-843, a més de AHPL S-247), que es corresponen a un total aproximat de 12.000 folis. El buidatge, tanmateix, correspon només de ACU UI-817 a ACU UI-842 per abastar el període del s. XIV. A la transcripció s'hi han afegit alguns buidats puntuals del s. XIII amb afectacions sobre els valls, muralles i barbicanes.

A més de la informació de caràcter urbanístic el buidat documental ha permès consignar de passada un ingent nombre de documentació relativa a la vida quotidiana de la Seu al llarg d'aquest espai temporal. Aquesta informació no ha estat transcrita ni treballada a fons però les indicacions sumàries (sense haver arribat a elaborar registres) i en qualsevol cas consignades temàticament faciliten de poder-ho fer en un futur. Estudis a posteriori permetran situar sobre aquesta trama urbana la xarxa econòmica, les relacions humanes, la distribució social i altres aspectes de la realitat de la Seu al s. XIV. Aquesta informació podrà ser de gran interès per a qualsevol intervenció de caràcter patrimonial, cultural i turístic sobre la ciutat.

Els dossiers de llistats i transcripcions de la present documentació adjunta corresponen, per tant, a tota aquesta informació extreta d'aquest buidatge documental. S'hi indiquen, per volums consultats, tota temàtica susceptible d'interès i, en el cas de la informació de tipus urbanístic, el detall que ha permès obtenir les dades de la malla urbanística: noms dels propietaris, venedors, compradors i arrendataris dels diferents immobles; barri o carrer en el qual es localitza l'immoble en qüestió; afrontacions que permeten ubicar els edificis entre ells; naturalesa de l'element documentat (casa, cambra, era, colomar...); localització arxivística i data.

Alguns dels documents relatius als valls, barbicanes, portals o torres es transcriuen literalment a continuació dels llistats; s'adjunten en suport digital les fotografies dels documents corresponents.

Criteris de transcripció

El buidatge de cada volum no pretén fer un regest de cada document sinó detectar aquells documents concrets en què apareix informació de caràcter urbanístic. Es tracta sobretot de compravendes d'immobles, en què apareix el venedor, el comprador, la naturalesa dels béns immobles, el carrer o espai urbà i les confrontacions amb altres propietaris o espais urbans, però també d'inventaris testamentaris, en què no hi ha comprador (de vegades hi ha l'hereu o hereva) i la informació respecte a la ubicació sol ser més escassa.

Davant la impossibilitat temporal, econòmica i tècnica de buidar aquesta informació en una base de dades *ad hoc*, s'ha optat per un simple llistat en word (.docx) que es pot consultar amb simples cercadors. En un futur, tota aquesta informació podria ser abocada a una classificació de caràcter digital, aprofitant a més que s'ha fet el sedassat de la informació continguda, que se n'han vist les variables i que ja s'ha vist la naturalesa temàtica de la documentació. Cal tenir present que els elements a inventariar i relacionar entre ells poden arribar a tenir denominacions molt distintes (topònims i antropònims escrits en català o en llatí, amb diverses grafies, amb feminitzacions, etc...), i no sempre responen a un patró estable, de manera que una base de dades hauria de comptar amb l'interrelació d'una gran quantitat de variables.

De cada volum buidat se n'ha fet un llistat, i de cada document triat una fitxa sistematitzada com en els exemples següents:

Foli i núm. de document / Temàtica o resum / Paraules clau / Fotografia i transcripció

362/1	Bernardus de Arts > Mathee Coltela de podioceretano domos de c. in a. in vico vocato de Sent Nicolau; aff. Jac. Spelunga / Simonis Piqueri / via	Urbanisme (sant Nicolau)	
190v/2	Inventari de Jacobi Pinelli 1) Cases a Soldevila ab son colomer; afr. P. de Cerola de Nabiners / Ar. de Vilanova / el vall de la vila / via publica 2) altres qui son al sol del maell de la dita seu ab sos colomers; afr. ab la barbacana de la vila / cases den Jacme Vilela carniçer / cases qui foren de R. Sola? Sala? çabantras / via 3) Cobrament d'un cens a en Soler maeler per l'alberch qui esta a Soldevila fora lo portal del mael; afr. Bn. dalas / R. Sala / del juglar qui fo den Monteyla çabantras / via 4) Cobrament d'un cens a les cases dit juglar assitiades al dit loc matex; afr. R. Soler / R. Saltes / via / carrero + Taula al maell i terrenys rústics Deute den Simo de laldosa de VI sous per raho de colomaça	Urbanisme (Soldevila, valls, maell) Llengua catalana Carnisseria Oficis (juglar, maeler) Paisatge agrari	

El llistat del buidatge ha estat fet en correspondència amb cada volum de Protocols, del qual se n'indica la signatura, la signatura antiga (que és la que apareix a les citacions bibliogràfiques d'aquests fons anteriors a la reforma de l'arxiu l'any 2014) i la datació; les columnes es corresponen a les següents informacions:

Foli: numeració original de cada volum; en les numeracions dels folis, *recto* s'indica sense lletra, mentre que pel *verso* s'adjunta la v.

Número de document: dins el nombre de documents de cada foli, si s'escau.

Temàtica o resum: no es tracta tant d'un regest com d'una mínima descripció de la naturalesa del document buidat.

Paraules clau: que permetin una ubicació temàtica del document; en el cas de subtemes s'indiquen entre parèntesi, com és el cas d'elements urbanístics o oficis.

Fotografia i transcripció: molts dels documents han estat fotografiats i, en el cas de contenir informació urbanística, alguns d'ells han estat transcrits totalment o parcial. Això s'indica de la manera següent:

x	Fotografia en annex adjunt
	Transcripció del document adjunt en fotografia
	Estudi urbanístic (fitxa) sense fotografia
	ídem, però dels documents del s. XIII

En les descripcions s'han respectat els antropònims i expressions originals, ja siguin llatines o en llengua catalana de l'època, per tal de no trair l'especificitat del nom o de la naturalesa de la informació consignada. Això pot comportar lleugeres variables degudes a la declinació, a grafies o a ortografia distintes. Així mantenim *Arnaldus* en lloc de sobrecorregir a Arnau, *de Querio* en lloc de de Quer, *Ffabrica* per Fàbrega, etc... i igualment expressions del tipus *domos qui habeo de celo usque in abissum* en lloc de corregir "cases senceres de propietat"; *socol* en lloc de baixos; *operatorio* per botiga, etc...

Per a facilitar la sistematització de la informació i la brevetat de cada fila de la taula s'han emprat abreujatures, algunes d'habituals i d'altres adaptades al cas, i que són les següents:

q°	quondam (que fou = difunt)
afr.	afronta/afrontacions, confronta/confrontacions
c. in a.	de celo usque in abissum / de abissum usque ad/in celum (del cel a l'abís= de dalt a baix)
usq.	usque (fins a)
x2	de duabus partibus (propietat que comprèn dues confrontacions iguals)
x3	ex tribus partibus (ídem, tres)
d. , dom.	domo, domus, domibus (casa)
o.	orto (hort)
urg.	urgellensis (d'Urgell; sedis urg., de la Seu d'Urgell)
pbr.	presbiter (prevere; pbr ben.: presbiter beneficiatus = prevere beneficiat)
can.	canonicus (canonge)
i ss.	i següents (pàgines)
ss.	sous (valor monetari)
ll.	lliures (valor monetari)
cap. matrim.	Capítols matrimonials
ux.	uxor, uxoris (esposa)
Fid.	Fidejussor

Així mateix, també s'han emprat alguns signes per a facilitar la consignació repetitiva:

>	Venda d'una propietat urbana o rústica, del venedor al comprador
<	Pagament sobre la venda ja efectuada
-	Lloguer o arrendament
/	Relació entre dues persones envers una propietat, sense que en quedi clara la naturalesa

També s'han respectat les abreujatures originals, especialment en els noms de persona, que podrien portar en algun cas a sobrecorreccions errònies: Ar. (Arnaldus o Arnau), G. (Guillem), Ge (Guillelma, Guillerma), P. o P^o (Petro, Pere), Bn. (Bernat o Bertran, però també Berenguer), Bart. / Barth. (Bertomeu), Bng. (Berengarius, Berenguer), Bnge. (Berenguera), Ja., Jac. (Jacobus, Jacme, Jaume), Joh. (Johannis, Joan), Ff.: (Ferrario, Ferrer), Me (Marie, Maria), etc...

Metodologia

Un cop obtingudes les dades de tots els documents amb informació de caràcter urbanístic o que remetin a la trama urbana de la Seu, aquestess'han buidat al detall, amb tots els paràmetres necessaris. L'estudi urbanístic s'ha dut a terme amb un trasllat de tota aquesta informació en fitxes de cartolina amb les dades més rellevants, de manera que poguessin ésser comparades entre elles i confrontades amb les diverses afrontacions de propietats. Aquest mètode, encara que no permet l'agilitat de comparativa i relació que s'obtindria en un procés digitalitzat, sí que permet una lectura àgil i visual dels diversos sectors de la ciutat i la interrelació entre barris i carrers.

En el moment d'emprendre aquesta recerca el desconeixement del detall urbanístic era força gran. La trama urbana medieval no disposava de cap model previ ni de traducció gràfica sobre un mapa, de manera que la visualització de l'espai ha estat vital. La localització dels diferents sectors era molt sumària, i fora de Capdevila, Soldevila i en certa manera Tresdós, no es coneixia la ubicació de cap altre espai urbà. D'alguns vials o barris vitals, com la Plaça, el carrer major, l'Hospital o la Salneria, no se'n tenia cap certesa sobre l'espai real; i pràcticament cap nom de carrer ha pervingut fins a l'actualitat: algunes conjectures sobre la ubicació de detrmnats vials han resultat errònies. Tampoc es tenia prèviament la certesa, i encara queden llacunes respecte a la seva situació, del traçat de rigueres i valls, i menys de les muralles corresponents amb les seves torres i barbicanes.

Per a emprendre l'estudi, doncs, cada fitxa de cada immoble comprèn, sempre que es coneguin, les següents dades:

El o els venedors i el o els compradors i les seves característiques (ocupació, relació familiar...)
Naturalesa urbana de la parcel·la (casa, alberc, hort, camp, pardina, era, etc...)
Naturalesa del traspàs immoble (venda, lloguer, transferència hereditària, compra de censos...)
Denominació del carrer, sector o pobla
Confrontacions en l'ordre en què s'esmenten (que no té perquè ser el real): a la dreta (E) s'ha posat la primera confrontació esmentada i la resta en el sentit de les agulles del rellotge.
Al revers, el número de volum, la pàgina i el número de document

Per a facilitar la ubicació d'aquestes fitxes en l'espai s'han fet distincions dels diferents barris, sectors, pobles i carrers per colors:

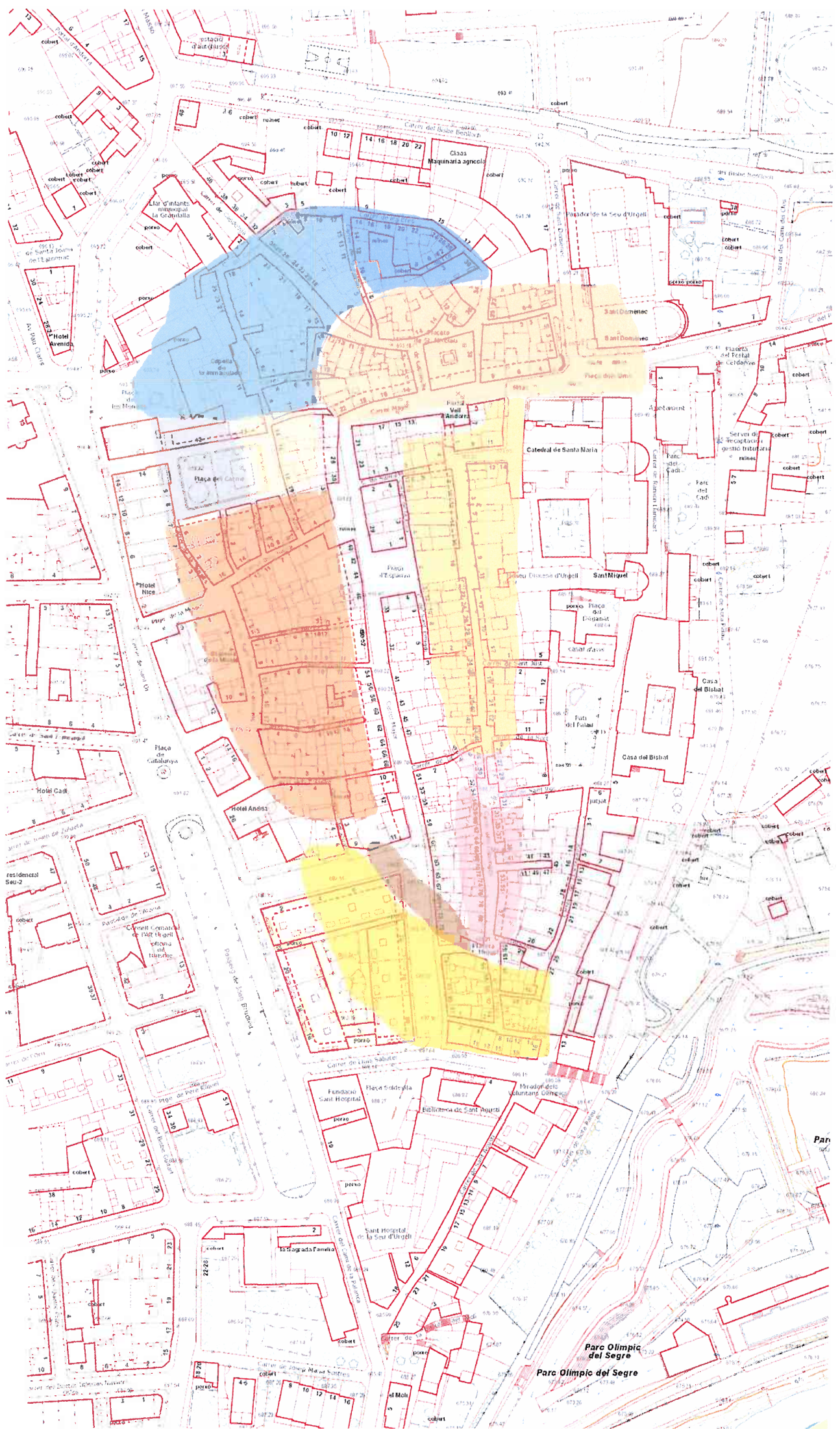
Capdevila	Blau cel
Soldevila	Groc intens
Sant Nicolau	Blau marí
Hospital / Carrer d'en Calbet	Lila
Carnisseria	Rosa
Boveria	Fúcsia
Sant Miquel	Verd clar
Carrer d'en Segarç	Verd esmeralda
Sant Jaume i Sant Jordi	Blau clar
Carrer d'en Torroja	Blau fosc
Carrer escur	Negre
La Plaça	Color pergamí
Tresdós	Taronja intens
Vila vella	Taronja clar
Les Canals	Marró fosc
Carrer del Born / dels predicadors	Ocre clar
Carrer d'en Montellà o d'en Coma	Ocre fosc
Pobla de Joan Cerdanya	Groc clar
Salneria	Lila clar
Forns (carrers de traslofor)	Marró clar
Pobla d'en Tixinder	Gris fosc
Pobla de n'Agual o d'en Vilamitjana	Gris clar
Pobla d'en Ribalta	Verd veixiga
Carrers diversos, sense especificar, sense denominació	Blanc
Valls, torres, berbacanes	Vermell
Hortes i camps extramurs	Verd parxís

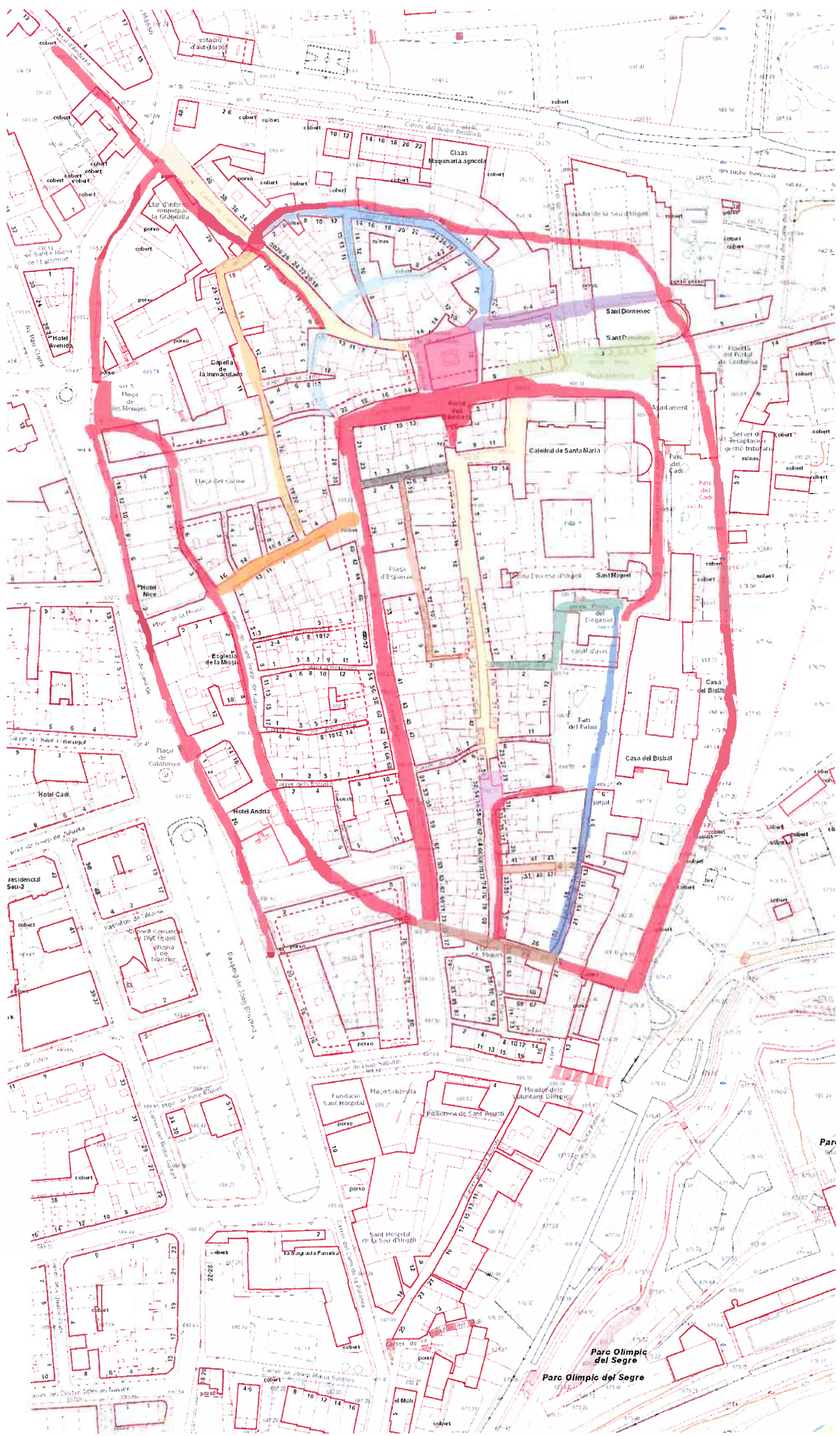
En cas que una propietat pertanyi a diverses categories li són adjudicats dos colors, que faciliten les connexions de veïnatge (una parcel·la "en la Placça prop lo maell" que confronti amb la barbacana tindrà els colors rosa i pergamí i una franja vermella; *versus Capite villa in vicho sancti Jacobi* tindrà els colors blau clar i blau cel...), i sobretot qualsevol confrontació amb valls i murs s'ha destacat en color vermell per tal de visualitzar el perímetre d'aquest elements, al capdavant objecte final de l'estudi.

Amb la unió entre si de les diverses fitxes s'han anat establint xarxes de vials i veïnats de propietaris que són els que s'han estudiat i explicat a la segona part de la memòria, l'estudi de la trama urbana. Sortosament, bona part del parcel·lari actual del cadastre és herència del paisatge urbà medieval. L'anàlisi de les fossilitzacions dels espais del passat en el plànol actual han estat d'una gran utilitat.

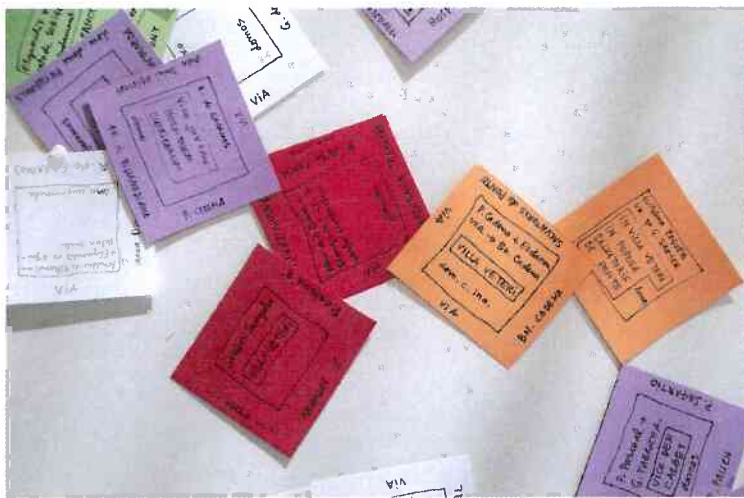
La següent part de l'estudi, doncs, és el detall de carrers, barris, pobles, muralles, portals i valls. La reproducció o restitució de la trama urbana de la Seu medieval. En les explicacions s'hi adjunten les connexions de fitxes corresponents, que al text estan esmentades en funció de volum i pàgina. A l'annex s'hi adjunta el buidatge absolut sobre el qual es referencia l'estudi.

Vila vella

Els documents consultats més reculats, de finals del s. XIII o dels inicis del XIV, esmenten molt sovint propietats immobiliàries a la "vila vella". De vegades se'n diu a més el carrer de la vila vella, però bàsicament la vila vella és una àrea determinada amb els seus carrers interns, d'altra banda coneguts: *villa veteri juxtam hospital* (817 260[3]), *villa veteris in vico Sancti Nicholay* (817 260[3]), *villa veteri in vico Sancti Jacobi* (817 296). Els límits d'aquesta vila vella semblen arribar fins al capdamunt de la Plaça (actual cap de la Plaça dels Oms, davant la Catedral): Bernat de Déu hi té una casa que s'ubica *in loco vocato a vila veylla extra vallum* (822 79v), és a dir més enllà del carrer major o vall superior, però aquesta casa també es pot situar en un altre document *ora valli* (821 167v) o bé ser veïna d'una casa a la Plaça (817 107). En una ocasió es parla de la pobla de Salvador de Pont a la vila vella (824 106), i aquest Salvador de Pont confronta amb la casa de Pere Cadena que toca a la barbacana, a l'entrada pel portal de Cerdanya (817 238v i 817 263[6]), a l'inici del carrer de l'Hospital (824 233).

A ponent, també sembla conèixer-se amb la designació de vila vella, anys més tard, una casa *in vico vocato vila veylla* (826 29v), de manera que en algun moment l'àrea s'ha fossilitzat en algun dels carrers (potser la part circulable del vall major superior), que confronta amb dues cases al carrer que va als predicadors (832 257) i una d'elles amb el vall (829 23); això no pot ser sinó l'arrancada de l'actual carrer de Capdevila amb el carrer major. Encara que en aquesta època el

carrer del Born sigui sinònim del dels predicadors, hi ha una certa tendència a diferenciar el tram inferior, generalment anomenat Born, del superior, on ja es designa més com a via que es dirigeix als predicadors: la frontera és l'antic clos de la vila vella.

D'aquesta informació se'n desprèn que aquesta dita vila vella, independent del barri episcopal i del nucli a l'entorn de la Plaça (l'antiga vila closa limitada per dues barbacanes) al sud, és un creixement a l'entorn del Born, l'Hospital, Sant Miquel i el portal de Cerdanya (pobla d'en Mestre): una àrea que, si bé no sabem amb exactitud si estava tancada en una muralla, el parcel·lari delata com un nucli estable, de forma ovalada, a continuació de l'entrada pel camí de Cerdanya. I que a finals del s. XIII es té tota la consciència que és la part més vella, o antiga, de la ciutat.

Essent l'objectiu d'aquest estudi només la determinació espacial de barris i carrers, caldrà reconsiderar en el futur la gènesi d'aquesta àrea en relació al creixement urbanístic altmedieval i medieval.

Barbacana i Portal de Cerdanya

El carrer de l'Hospital o d'en Calbet comença a llevant pel portal d'entrada a la ciutat. Inici de l'àrea coneguda com la vila vella, és l'arribada i portal més antic, l'accés primer amb la ubicació de l'Hospital d'atenció al viatger. És més lògic que l'entrada des del camí de Cerdanya es trobi al cap d'aquest carrer (més o menys per sobre de l'actual absis del traslladat convent de Sant Domènec) que no pas més avall, sobre l'actual Ajuntament. La construcció, a finals del s. XIV, del nou complex dels frares predicadors en aquesta àrea, integrant els espais de Sant Miquel i l'Hospital, deuria fer desviar el camí creant el queixal que s'observa al parcel·lari antic i que no respon a la lògica linealitat del camí de Cerdanya.

Una de les primeres citacions d'aquesta barbacana als notariais és de finals del s. XIII: Pere de la Cadena té una casa que afronta amb la barbacana (817 236 [6]); uns anys després, la casa de Jacme Soriguera (817 44) esmenta a les afrontacions en Pere Cadena ja difunt i el vall, senyal que la casa d'en Soriguera s'havia fet enganxada a la muralla; l'herència de Bernat Cadena, situant aquesta propietat *in villa veteri* (817 238v), no deixa dubte del rol d'entrada primigèna i gènesi de la vila en aquest sector de la ciutat: la casa dels Cadena confronta amb Salvador de Pont (qui sap si del pont d'accés?), que és esmentat també en unes cases situades *in villa veteri in popula Salvatoris de Ponte*

(824 106): les primeres cases, barri o pobla que es feren a l'entrada de la ciutat. Aquesta entrada deuria ser mínimament imponent i amb una certa complexitat arquitectònica, en la lògica poliorcètica de la defensa del camí de Cerdanya: el testament de Pere Cadena, també del s. XIII, descriu la seva casa com un *hospicio sive turrim celo in abissum cum patuo in quo sunt ·IIII· portalia exteriora* (816 104v). Déu n'hi do. A més de confrontar amb el vall, té al costat una propietat de *domine Comitisse*, lògic en la part més antiga i vulnerable de la vila vella. Aquests quatre portals deuen ser el que en una afrontació d'una casa *proprie popula Petri Magistri* (pobla arran de portal que situarem més endavant) hi diu *portali ville* (828 293), senyal que n'hi ha més d'un. Aquesta propietat també limita amb un *rigatio ville*: seguint la muralla per dins, doncs, sembla que hi baixava una de les regueres de la ciutat, més a l'est de les cases del carrer de Sant Nicolau.

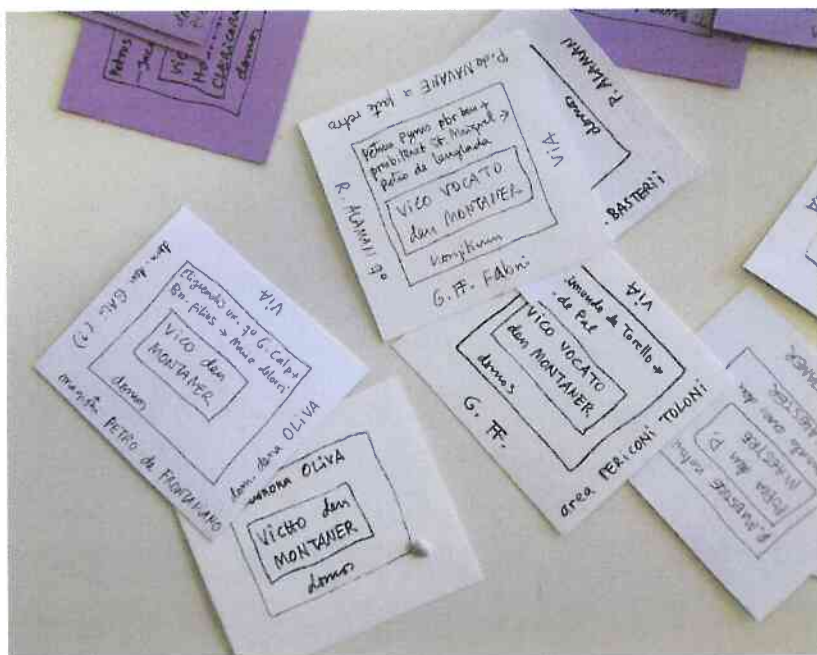
També hi ha cases a l'altra banda del portal. Jacme de Banat té una casa a la barbacana (825 281) *juxta turris Assaliti de Freixa* -la torre o protecció que transforma el portal en barbacana, la torre que havia estat de Pere Cadena- que confronta amb el vall, és a dir, fora muralla; al document la paraula *vallum* està tatxada i corregida a la interlínia per *tectum*, cobriment, és a dir que el vall està cobert, o tapat. També tocant a la barbacana hi té casa el prevere Pere Alegre, que confronta amb unes cases del Capítol i del presbiterat, o sigui que l'església tenia un cert control de l'entrada a la ciutat. L'altra confrontació d'en Banat és Bernat Canalda, que té una casa *in capite ponte ala barbacana* (841 182): generalment l'expressió "pont" és un cobert entre edificacions, un pont alt, que bé podria ser la part habitada sobre el portal d'entrada, però tampoc és descartable que aquesta barbacana, per a salvar tant el petit desnivell de la terrassa fluvial com el vall, hagués tingut un pont -el de Salvador de Pont, potser.

La Pobra de Pere Mestre i el carrer d'en Montaner

Un cop s'entra pel portal, el carrer pròpiament dit carrer de l'Hospital o d'en Calbet travessa un conjunt de cases agrupades a l'entorn d'una pobla: ens ho diu aquella propietat que hem vist abans *proprie popula Petri Magistri qº* entre els *portali ville* i el rec (828 293). L'any 1330 Arnau Pallarès ven els censals de dues cases a Pere Mestre, encara viu (826 22): l'una és a la pobla i confronta amb el vall de Sant Miquel, però l'altra és un censal sobre la casa de Bernat de Vilaseca que afronta amb Bernat Canalda, aquell que vivia al cap del pont a tocar la barbacana, i amb Jacme de Cava en ple *vico dena Calbeta* (829 322). Un seguit de cases de Bertomeu Mestre, Perrot Mestre, Pere Mestre (notari i ciutadà, potser el mateix Perrot) i Ramon Mestre (ciutadà) -o els censals que puguin tenir sobre d'elles- confronten amb en Cava i en o na Vilaseca (822 299, 824 319, 837 27, 840 100v, 841 255, 824 319 dins el llarguíssim testament del notari) i donen la idea d'aquesta pobla o illa de cases, desapareguda en fer el convent nou de Sant Domènec i més tard el Parador, que pertanyia a una família benestant que deuria tenir la propietat inicial del sòl; Berenguer Mestre ja hi posseix terres l'any 1317 (817 248v). La pobla és designada segons el temps com de *Pere Maestre*, *Petri Magistri* o *Berenguer Mestre*, sovint amb l'afegit de *quondam*, és a dir ja difunts.

Dins d'aquesta pobla, o potser en un carreró que la circueixi per sobre (l'absència de parcel·lari fossilitzat no permet comparar-ho *in situ*) hi ha diverses cases que es troben *in vico den Montaner in popula Berengari Magistri* (837 27), *in vico vocato den Montaner* (835 203) o també de na Montanera (829 322). Algunes cases dels Mestre a la pobla del seu nom confronten amb un tal Bernat Montaner (284 319, 837 27) que deu ser qui dóna nom al carrer. A la part final hi viu en Guillem Ferrer, ferrer (840 23, 822 402), veí de Pere i Ramon Alaman fusters (818 200v, 821 381), ja dins la pobla dita de l'Hospital.

A més dels Mestre, notaris i ciutadans, al barri hi viuen o hi tenen propietats el reputat pintor Ramon Berga (822 402v), preveres beneficiats com Bernat Tomeu (839 120v), Arnau Perpinyà (822 402v) o Pere de Pinyes del presbiterat de Sant Miquel (840 23), en una zona poc densa esponjada per diverses eres.

La Pobla, Sant Miquel i Santa Eulàlia

Encara que arreu de la ciutat hi ha diverses pobles, sovint apareixen cases "a la pobla", anomenada així, d'una manera genèrica. Probablement, per tant, es tracti de la més antiga, que ja no necessita cap adjectiu. Es trobaria entre el vall major i la muralla de llevant, sota els espais que es defineixen a l'entorn carrer de l'Hospital i l'església i el cementiri de Sant Miquel: la plaça dels Oms.

Joan Corones té una casa *in popula versus podium cerdanum* (824 159v), o sigui que es troba clarament anant a Puigcerdà; el seu veí Arnau Sicreni esmenta la casa dins la *popula Sancti Michelis* (828 370v), mentre que Gombau Isern apareix en una afrontació de Pere Salt, veí de Joan Corones, on del lloc se'n diu simplement *ala pobla* (821 145). Un altre veí de Pere Salt, Bernat d'Esquiú, es troba *apud populam* a seques al límit amb el *vallo Sancti Michelis* (821 145), però Bernat d'Arts, al costat de d'Esquiú, situa la seva casa a la *popula* afrontant amb el *vallo Sancti Nicholay* (821 158), de manera que el vall adopta indistintament el nom de les dues esglésies. Els veïns de Gombau Isern, en canvi, estan a la vora del vall major, és a dir més a l'oest: Jaumeta, esposa de Guillem Raedor, viu *hora valli mayoris* (824 265); Bernat Isern a la *via extra vallum*

mayore (826 49); Barcelona, esposa de Guillem Beatriu, afronta amb la *via publica ora valli maioris* (826 36v), etc... De tot plegat es dedueix que el vall major, en aquest tram superior, tenia un vial al costat.

Hi ha tot un seguit de cases edificades a l'entorn del cementiri de Sant Miquel; el punt d'enllaç és Ramon de Jach, que té una casa a la Plaça (deduïblement a la cantonada on ara hi ha el forn del Serafi, o bé potser a l'altra cantonada, ara jardí de la Catedral) i és veí del sastre Pere d'Artedó, que viu *in loco vocato la Bobila o la Popula* (822 390v); segurament aquesta "bobila" és una deformació lingüística, ja que no resulta creïble que aquí s'hi instal·li una teuleria.

També viu *versus populam ciritanie* al costat del cementiri en Ramon Duran (829 79), que apareix en confrontacions *ora valli* (821 401v i 824 175); una d'aquestes cases és la d'Esclarmonda Mora, a qui ven una casa Bonanat d'Arcalís *juxta ecclesiam Sancti Michelis* (818 296bis). Deixem per a intervencions futures les deduccions que se'n puguin fer a nivell arqueològic.

L'any 1317 el Bisbe ven tres parcel·les a dos compradors diferents a la pobla de Sant Miquel (817 228), senyal que hi tenia possessions; una és terra rústica intramurs i limita amb cases del carrer de l'Hospital i amb *terra nostra*, per tant encara conservava altres propietats episcopals,

mentre un casal confronta amb el cementiri de Sant Miquel. També termeneja amb aquest cementiri una casa que ven Pere Forner *ante Ecclesiam Sancte Eulalie* (833 195v), la única referència de cap construcció vora aquesta antiquíssima església; ni el venedor ni el comprador són càrrecs eclesiàstics, o sigui que a la pobla de Sant Miquel cap a Cerdanya tant hi té terres el Bisbe com un ciutadà de carrer.

La disposició d'aquesta àrea, doncs, es pot dibuixar amb l'església de Sant Miquel edificada a la part alta del barri, a l'alçada dels peus de la Catedral i a tocar del vall major, i el cementiri més avall, prop de l'actual Ajuntament i arran de muralla rera la qual hi ha el vall exterior. Amb sòl edificat i sense edificar, la pobla és la part urbana que envolta i integra el primitiu barri episcopal.

El carrer de l'Hospital o d'en Calbet i el carreró d'Arnau de Quer

L'entrada a la ciutat des del portal de Cerdanya és el carrer de l'Hospital, institució d'una gran lògica en aquest punt d'accés i que acredita la seva funció assistencial des d'antic. L'Hospital està estretament relacionat amb el barri episcopal, l'àrea de la ciutat propera a la Catedral, Sant Miquel i Sant Eulàlia (a més del Sant Sepulcre), més que no pas amb la seva dinàmica comercial. Probablement el primer concepte d'aquest espai sigui una de les pobles o illes de cases creada vora el portal: hi ha un grup de cases de Bernat de Castell Vedre que es designen *in popula vocata del Spital* (821 381), pobla que deu tenir una petita trama interna ja que aquestes mateixes cases es designaven en un altre moment *in popula del Spital in uno vico* (818 200v).

No és la pobla just enganxada al portal, la pobla de Pere Mestre, situada vora l'absis de l'actual trasllat de Sant Domènec, sinó l'espai més a l'oest (el que fóra ara la paret nord d'aquest edifici, sota el Parador).

A mesura que s'avança a ponent el carrer precisa la denominació quan es va acostant a l'Hospital: una miqueta més enllà el carrer ja s'anomena en un tram *vico qui itur ad Hospitale clericorum* a les cases de Jacme d'en Salt (835 298v), mentre que el seu veí Pere Ladird ja es troba

ante *Hospitale clericorum* (832 65). Dues cases més enllà, Ramon Garamós viu *juxta* *Hospitale clericorum* (824 233) i confronta amb una era del Bisbe, potser la *terra nostra* d'aquell ot venut pel Bisbe a la pobla de Sant Miquel. Això descriu un edifici mínimament llarg, que ocupa l'espai de tres vivendes: un Hospital.

La "terra nostra" del Bisbe, que confrontava amb la parcel·la venuda a Jacme de Soriguera (817 228), termenejava també amb Arnau de Pal, que anys més tard és una de les afrontacions de la casa del sastre Pere d'Artedó, que es descriu *in cantone ante Hospitale clericorum* (832 7) o *in angulo ante hospitale clericorum* (833 4v): segurament al final de l'actual carrer de Sant Domènec. Pere d'Artedó és veí d'Esclarmonda, vídua de Pere de Freixa i tutora de llur filla Simona: tenen una casa que limita amb l'*Hospitale* directament i també amb el *veridario beati Michaeli* (823 221), un jardí o potser hort de Sant Miquel: les darreres cases del carrer Sant Domènec; el jardí estaria gairebé a les escales que ara entren als porxos.

En algun dels seus trams, però sobretot a partir d'aquí, el carrer pren indistintament el nom d'en Calbet: *vico del spital sive den Calbet* (823 190), o posteriorment de na Calbeta (829 266). Es tracta de Pere Calbet, ja difunt quan la seva filla Elisenda Calbeta es casa amb Pere Guilabert i hereden l'*hospitium celo in abissum in vico den Calbet* (840 51).

Al final del carrer hi ha l'encreuament entre l'Hospital, el carrer de Sant Nicolau i l'espai o plaça anomenat de la Boveria, a més del vall major o carrer major i Sant Miquel. Ho testimonia la casa de Guillem Poch, on hi confronten la de Bernat de Sant Julià *super Boveria* (824 59) -és a dir

sobre la plaça o espai de la Boveria, la part alta de la plaça-, la d'en Ferrer *in vico Sancti Nicholay* (829 343v), la d'en Pere Pascual al *vico den Calbet* (833 92) o al *vico dena Calbeta* (840 25v) i encara la de Mateua, vídua de Pere Riba, *apud popula Sancti Michelis* (825 326v), que la ven precisament a Mateua, l'esposa de Guillem Poch. Pere Roll, que viu *in vico Sancti Michelis* (829 289), un petit carreró que deu donar als darreres de l'església, confronta amb Bernat Isern que té casa a la Boveria mateix (824 192). La casa de Ramon Duran, a més, al carrer major, és ubicada en el document de tutoria dels seus fills *hora valli mayoris interioris apud Hospitale* (829 79): l'Espai Ermengol.

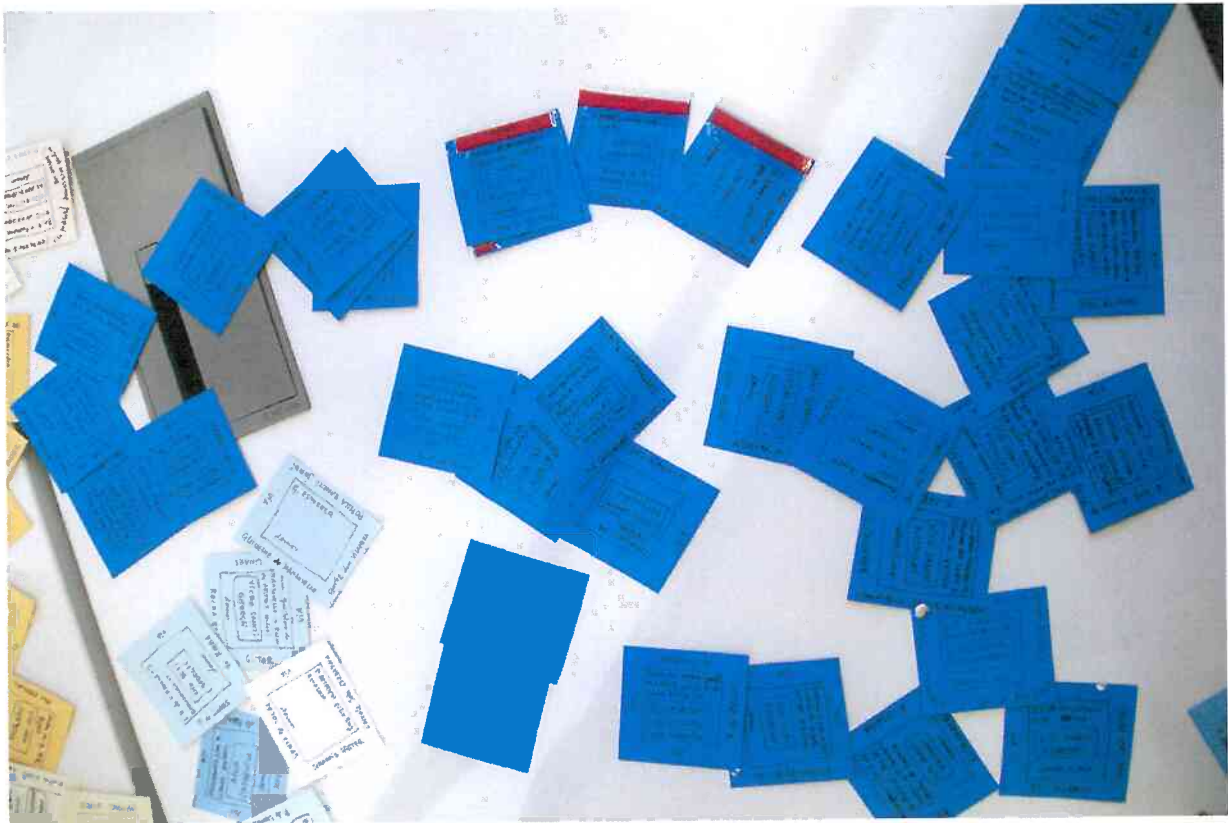

Entremig hi ha, almenys durant un temps, un carreró, probablement molt curt, conegut com d'Arnau de Quer. Aquest personatge, rector de Vilanova de Banat i eclesiàstic influent, hi té tres cases (820 138): l'una està al costat de la de Guillem d'Aguilar, veí d'Elisenda Calbet, la filla de Pere Calbet. Una altra confronta amb les de Ramon Calbet (820 130, probablement familiar dels anteriors); amb la Pere d'Artedó, la casa del qual es documenta situada *in cantone ante hospitale clericorum* (832 7); i amb la de Pere Ladirt, veïna de la de Maria, vídua d'Ermengol de Cava, que se situa *in capite ponte de la Boveria* (829 133), o sigui a la part baixa vora el pont que creuava el vall. La tercera limita amb una era de Jaume Toló, ciutadà que posseïx un edifici al carrer de Sant Nicolau de la qual ven sovint els censos (822 378v, 826 10v, 826 27v, 835 272v...) i que es troba al costat d'una era de propietat episcopal. Tot plegat fa pensar que aquest curt carreró d'Arnau de Quer estigui fossilitzat en l'extrany queixal que hi ha actualment a la placeta de Sant Nicolau, que arrencaria d'aquest carrer d'en Calbet i aniria a parar al carrer de Sant Nicolau, on encara avui hi ha una era.

Sant Nicolau

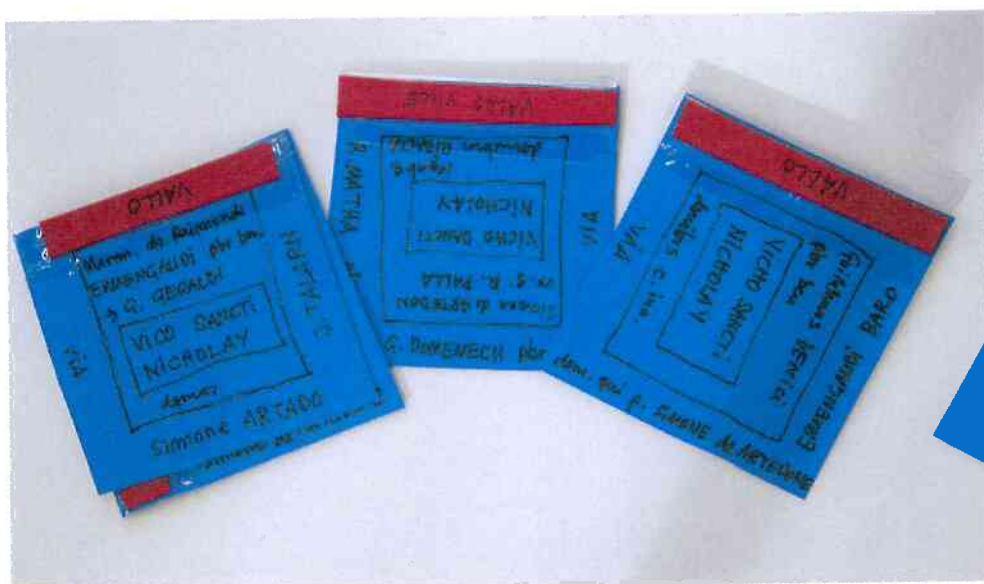
L'existència d'un carrer amb el nom de Sant Nicolau està directament relacionada amb la presència d'un Hospital. Si bé l'advocació més habitual dels Hospitals és Sant Jaume, Sant Nicolau també l'és, com a l'Hospital de Sant Nicolau de Viella o a l'antic Hospital de la ciutat de Barcelona. L'església que rebia aquest nom, doncs, deuria ser la pròpia de l'Hospital. Però al seu entorn no es crea cap població (en cap moment apareix enlloc "*popula Sancti Nicholay*") sinó que en surt un carrer.

El peu del carrer és dens en edificacions i està clarament integrat en el nucli anomenat vila vella i a tocar de l'Hospital del qual pren el nom: a finals del XIII la família Yverns té una casa *in villa veteri in carrario Sancti Nicholay* (817 272[15]v), a principis de segle XIV Jacme de Soriguera i Guillelma d'Aguilar tenen una propietat *in villa veteris in vico Sancti Nicholay* que afronta amb l'Hospital (817 284v) i més endavant Pere Berenguer té una *statica* davant de la *domus Hospitale versus Sent Nicholau* (824 80v), o sigui que des de l'Hospital es dirigeix al carrer. El punt de partida seria la cantonada amb Sant Miquel: Pere Cadena té una casa al mateix carrer (hi

confronta la casa de Berenguera de Soldevila, 820 60) i també hi confronta el fill de Ramon Ferrer (821 171), al carrer de Sant Miquel i a tocar de les terres o l'era del Bisbe en aquest barri. Pel que fa a l'enllaç amb la Boveria, Pere Ladirt i Elisenda tenen unes cases *juxta et ante domorum quod habitat R. de Somont* (839 314v); la casa de Maria, vídua d'Ermengol de Cava, al cap del pont de la Boveria hi confronta (829 133), o sigui que Pere Ladirt no és lluny del vall major; R. de Semunt o de Sumont apareix en dues confrontacions en ple carrer de Sant Nicolau (829 133 i 840-21), i també podríem suposar que un tal P. de Lirt que confrontava amb Arnau de Quer i el seu carreró sigui Pere Ladirt (820 138). L'únic esponjament d'edificacions és una era episcopal que limita amb les cases de Jacme Toló, que té botiga als baixos (822 378v, 826 10v, 826 27v i 835 272).

En algun punt el carrer creua el de Sant Jaume, molt probablement el que és avui el carrer de l'Or, seguint entre l'actual parcel·lari fins a l'alçada del carrer de la Creu; per a precisar-ho caldria ubicar sobre el cadastre les propietats al carrer Sant Nicolau de la família de Mont. Ben a l'inici del carrer les cases confronten amb el cementiri de l'església de Sant Nicolau. Aquella casa de Berenguera de Soldevila vista més amunt confronta amb la de Guillelm Calderer, que també és veí de Bertomeu Çabater que està a tocar del cementiri (835 248v). També hi confronten Guillema Moxela, propera a Pere Cadena (818 822), les cases del donzell Ramon de Plançols (840 53v) i les del ciutadà Ramon d'en Salt, *in cimiterio ecclesie beati Nicholay* (824 252v). Dues cases per sobre d'aquest recinte d'església i cementiri hi viu Bernat Roger (832 166v), que seria molt interessant d'esbrinar si és fill o familiar d'un anterior Cristòfol Roger, al qual Antoni de Matamala ven una casa *apud Sent Nicholau* que confronta amb el *muro veterum* (823 124): aquesta parcel·la podria estar ubicada al límit de l'antiga vila vella, que quedaria tancada per una muralla que a principis del XIV, òbviament, ja és *vetera*. A l'alçada del taller mecànic que ara hi ha sota el pàrking del Parador.

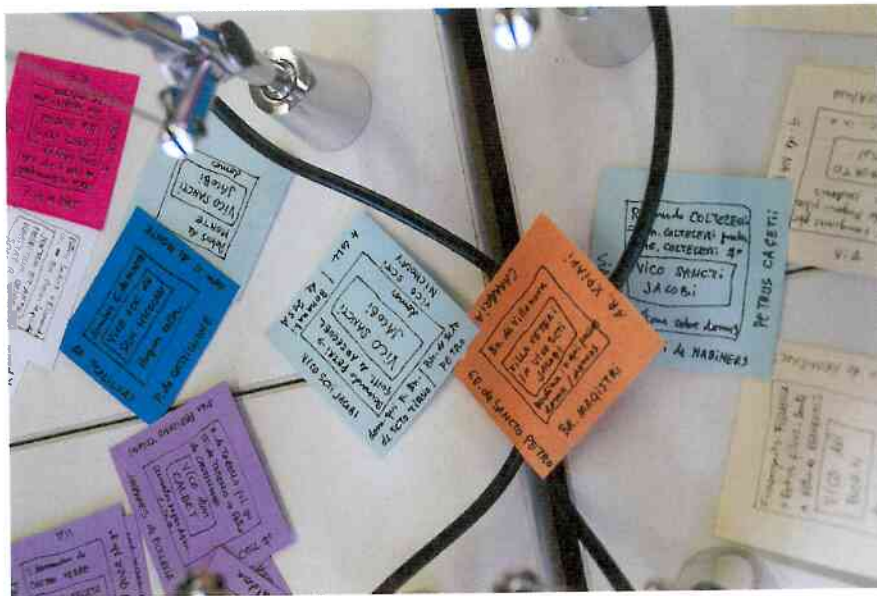
A partir d'aquí, fora de la vila vella, la densitat d'edificacions és menor, i probablement hi hagi més horts i eres. Hi trobem les cases de Simona d'Artedó, que confronten amb el *vallo ville*, de manera que estan a la dreta del carrer aprofitant la muralla o bé creant-la amb els darreres de les cases (824 270 i 277v), i també hi confronten els seus veïns Ramon (o Pere?) Ermengol prevere, Jaume Talarn (825 77v i 824 90) o Guillem Denici (829 169), així com, isolat d'aquests, Ramon Morató (829 88).

Aquesta part del carrer és un vial lineal i llarg, amb les afrontacions enllaçables entre si, més que com una pobla on els veïns es barregen, com a baix. Al cap superior del carrer, Sant Nicolau desemboca al carrer d'en Montellà i al dels predicadors: Ramon Bover viu al *vico den Monteylla* (824 116) i confronta amb Berenguer d'Arts (amb casa al carrer de *Sent Nicolau*, 822 356) i amb *Arnaldus Albarici cerdonis*, a la casa del qual viu encara més tard la seva vídua Simona, *uxor quondam Arnaldi Albarici çabaterii*, en ple *vico del Born* (824 137). Com es veurà més endavant, el carrer de Montellà és l'actual del Carme i el del Born o indistintament dels predicadors l'actual carrer de Capdevila. Sense cap dubte, Sant Nicolau és l'actual carrer de les Eres, que al s. XVIII encara es deia de Sant Nicolau.

Sant Jaume i Sant Jordi

Si bé Sant Jaume és una advocació habitual d'Hospitals, aquest no és el cas, ja que queda clar que l'Hospital està relacionat amb sant Nicolau. Com a protector de caminants i peregrins Sant Jaume es pot trobar no al mig de la vila vella sinó a l'entrada, a tall de capella votiva al portal d'accés. L'advocació a Sant Jaume va desaparèixer amb el temps i semblaria que ja no queda cap vestigi residual de capella o església en el traçat urbà posterior.

Les referències immobles situades en aquest carrer no són molt nombroses, de manera que es pot entendre que es tracta d'un carrer secundari, a més de poder tenir eres, patis i altres espais no edificats -com és habitual a Capdevila. És carrer antic, com ho és l'advocació, ja que una referència a inicis de segle XIV esmenta una perdina en què es poden bastir cases *in villa veteri in vico Sancti Jacobi* (817 296), de la qual a més es pot deduir que es trobava intramurs de la vila vella. Conflueix al carrer de Sant Nicolau, tal com s'especifica en les afrontacions de les cases de Bernat Pere (820 216v); també al carrer dels predicadors, on Ramon Coltellor té una casa al mateix carrer de Sant Jaume (823 268v); i alhora apareix en diverses afrontacions del carrer dels predicadors que casen

entre elles (817 213, 829 179, 835 226). No es creua mai amb la Boveria, de manera que es pot entendre que la Boveria quedés en certa manera tancada per les cases que donarien al carrer de Sant Jaume: així, no pot ser el carrer de la Palma, per exemple, que fóra una interessant possibilitat.

L'explicació es troba de nou al parcel·lari on es poden endevinar els límits de la vila vella. El tancament d'aquest moment urbanístic pel cantó del camí d'Andorra s'endevina en unes propietats encara irregulars que van seguint una inclinació pròpia d'un emmurallament, i per tant un vial que el circueixi intramurs. Si el portal es trobaria a l'alçada del final del carrer de la Creu, a la part nord va seguint pel carrer de l'Or fins al carrer Sant Nicolau: la primera casa (actual núm. 16 del carrer Capdevila) tenia fins fa pocs anys una capelleta, dedicada a Santa Rosa, actualment traslladada unes cases més amunt. El record de l'advocació a Sant Jaume a l'antic portal.

Del portal en avall, coincidint amb una advocació protectora a l'altre costat del portal, es generà un altre carrer cap al sud, amb el nom de Sant Jordi (*vico Sancti Georgii*, 821 46) o fins i tot en una illa de cases creant una *popula Sancti Jordi* (818 199). L'entrada a la vila vella, doncs, comptava la protecció d'ambdós sants en forma de capelletes d'accolida del vianant: l'absència d'esments a cap església, cementiri ni horts ho corrobora. El carrer de Sant Jordi és curt i té poc moviment immobiliari, i es pot deduir que és el tram a continuació de Sant Jaume: l'actual angle del carrer de la Creu (on hi ha Ca l'Ignasi) i encara un tram més avall, fins al vall major, actualment ja tapat dins el parcel·lari.

Sant Jaume és encara un barri amb un cert prestigi, com el carrer de Sant Nicolau: hi viuen rics propietaris com Pere de Bellsolà en casar-se amb Berenguera, filla de Martí d'Alàs (820 46), algun prevere, com Pere Bernat (820 46) o la petita aristocràcia, com la família Sant Pere (817 296, 820 216v) o Bonanat de Josa (820 216v). Sant Jordi, en canvi, és una zona on hi viuen artesans molt diversos, en consonància amb l'àrea de Capdevila: en Pere Llinàs (832 146v) o en Joan Baró són fusters (824 106), Ramon d'Aristot sabater (821 46). També és un carrer amb sòl sense edificar, probablement fruit d'aquest creixement a partir del límit de la muralla de la vila vella, més densa: en Vilanova hi té una cort (818 199) o Joan Cerdanya un corral (825 332), i Esteve de Pouçclaus un estable "envers Capdevila al carer apelat Sent Jordi" (824 296v), que a més confronta amb una era d'un tal *G. Poncii*, que es tracta del seu germà Guillem Ponç de Pouçclaus i no pas un cognom que no es troba enlloc més. Els Pouçclaus tenen diverses propietats a la cèntrica i lluïda Boveria: les eres i estables de la seva propietat es troben al carrer del darrera.

La Boveria i el Pont

El topònim de "boveria" es refereix a un antic firal de venda de bestiar de peu rodó, mercat que se solia celebrar fora els recintes urbans. En moltes viles catalanes hi ha places nascudes a l'entorn d'aquesta activitat i que n'han conservat la referència: espais oberts, amples, que sovint han acabat porxats. A Mataró i Hostalric hi ha la plaça dels bous, la plaça de Santa Pau és el Firal dels bous, etc. Pel moviment de tant bestiar aquesta activitat de solia fer en un solar concorregut però fora de nuclis murallats o espais tancats on no es pugués tenir la mercaderia (animals grans i vius) en condicions: a la Seu, aquest espai ideal és davant del portal d'Andorra, a l'entrada del vall major, passat l'Hospital. La referència de *boveria sive vicho publico* (820 35v) evoca tant el caràcter de carrer ample com la seva funcionalitat pública, i més explícita és la designació *platea ipsius boveria* (828 43v). El centre dinamitzador de la vila vella, plaça, segurament l'escenari del potent mercat documentat des de l'any 1048. En època moderna, en aquest solar s'hi va acabar construint un edifici regular de grans dimensions; als seus baixos ara hi ha el cafè Orient.

La majoria de confrontacions amb la Boveria ho són amb els carrers que es generen a partir d'aquest espai: el ciutadà Pere Roll, que viu al carrer de Sant Miquel, té la casa al costat de Bernat Isern, que es troba a la Boveria (829 289 i 821 77 respectivament); ja hem vist abans el cas de la propietat de Guillem Poch, *super Boveria* -la part alta- i tocant a Sant Nicolau (824 59 i 829 343v) i alhora a l'Hospital (833 92). En algun cas apareix una confrontació amb el vall major (829 343v), però aquests semblen ésser dos espais prou diferenciats, separats pel pont. Mai confronta amb el carrer dels predicadors, fet que es pot entendre pel pas dels carrers de Sant Jaume i de Sant Jordi, com hem vist, i encara més si tenim present que en tots aquests vials hi passen els valls plens d'aigua.

Moltes de les afrontacions de la Boveria esmenten la presència d'un pont: Bernat de l'Obach viu *apud pontem dela Boveria* en una casa que afronta amb la *via et in vallo maiori et in dicto ponte*, senyal que el pont travessa el vall (835 244), o també *juxtam pontem* (841 316), al costat del pont. També apareix més sovint, a la Boveria pròpiament dita, el cap del pont: *in capite pontis de Boveria* (842 347), "al cap del pont dela boveria" (829 133), etc... En aquest cas, pont no significa cobert superior entre cases per un passatge estret, com passa sovint, sinó un pont que salva un curs

d'aigua, el vall. Deuria tractar-se d'un pont d'obra -sinó fóra una palanca- que salvava el vall major en aquest tram, vall que deuria ser prou profund i mínimament cabalós ja que és el punt on desvia les aigües a ambdós costats de l'antiga muralla en dos valls nord-sud, a més d'un possible reguerol menor pel mig de la Plaça. Arnau d'Hospital i Esclarmonda tenen una casa al cap del pont que afronta al vall major *via mediante* (837 145), és a dir amb un vial que hi circula en paral·lel. El pont aniria a parar, per lògica, al portal de la barbacana, l'actual portal vell d'Andorra; Jaume de Banat ven a Joan Pere unes cases contigües al vall interior, *proprie portalem dicte sedis quod est sedus pontem de Boverie* (és a dir sota el pont i no al cap, a la part de baix), i que a més afronta amb la barbacana, indicativa de la proximitat del portal. Si "sota el pont" aquest va a parar a la barbacana, el cap del pont és l'entrada al cafè Orient.

És curiós (casualitat o no?) que a la Boveria hi visquin Pere Bover (817 312v) i Pere Bovet (830 LV), i a tocar de l'Hospital Berenguer Bover (817 311v) -encara que no és d'ofici bover sinó sabater (832 166). Però en realitat molts dels veïns de la Boveria no són artesans sinó que pertanyen a la societat benestant: el dit Pere Roll és mercer i ciutadà, com també ho és Arnau Ros (821 466v); hi tenen casa l'apotecari Bernat Ferrer (821 181) i membres de la petita noblesa com els Sant Julià o els Castell Vedre (821 381), però sobretot diversos membres de la família Pouçclaus, amb un casal

gran que lloguen en part (al pintor ceretà Arnau Hualguer, per exemple [842 232v]); algunes confrontacions amb *Guillelmi Ponci* (821 381) s'han d'entendre com de Guillem Ponç de Pouçclaus.

La casa de Bertomeu de Pouçclaus deuria ser un casal considerable, que també disposa d'era i d'uns baixos amb botiga. L'activitat comercial es detecta amb una gran quantitat de botigues que es lloguen sovint, indicador d'aquesta dinàmica de pas i d'antiga plaça de la vila vella. Bertomeu de Pouçclaus lloga a un pareire una botiga a la Boveria amb els taulells part defora i afrontant amb el vall (841 316), en un espai que es descriu com "el canto de Boveria" (832 236): molt probablement on encara avui, a Cal Toni Llanes, hi venen teixits. Bernat del Obach també lloga un *hospicii cum bancha qui est in operatorium juxta ponte dela Boveria*, i que afronta amb les taules -taulells- d'Arnau d'Hospital (835 297); Bernat Ferrer de Boveria (hi ha molts veïns que es diuen Ferrer i a aquest se'l coneix així) lloga un *operatorio qui affrontat cum alio operatorio meo mediante lo postat* (840 116v). Tot són botigues, postats i taulells.

La Plaça

El concepte de Plaça no cal entendre'l com un espai obert i més o menys quadrat, tancat en si mateix, com havia estat la Boveria: la plaça és el lloc on es desenvolupa l'activitat comercial i el moviment ciutadà, on hi ha les botigues i on s'hi celebra mercat, on els individus i famílies amb projecció social ubiquen les seves residències i es llueixen als portals i als porxos. Amb els segles aquest concepte espacial va canviant de lloc, però al segle XIV la Plaça és l'actual carrer dels Canonges, i els porxos, escoberts, ponts o arcs testimonien aquest caràcter d'artèria comercial.

La denominació de "plaça" arrenca a l'espai davant de la Catedral (on avui hi ha el forn del Serafi), així que a la part superior hi quedaria un angle o cantonada que es reflecteix en l'activitat immobiliària: Ramon de Jach (o Jacó) té la casa *in quantone capitis platee*, el sòcol de la qual és la botiga de Berenguer Martí (824 45, 833 48, 837 21v). També hi té una botiga veïna Arnau de Pallarès, que explota més d'uns baixos a la Plaça. És l'espai que delimita amb la pobla i també Sant Miquel i l'àrea on hi ha el seus horts, cementiri i altres espais: la casa d'en Jach confronta amb la de Pere d'Artedó sastre, situada a la bobila o pobla i a tocar del cementiri de Sant Miquel (822 390v), i

la d'Arnau Pallarès limita amb la de Jaume Salit (835 199v), també situada a la pobla i al costat d'en Jach, però que confronta amb cases veïnes de Ramon Duran *ora valli*: aquí començaria l'espai anomenat carrer major o també vall i vall major, que de la Boveria baixava per Sant Miquel i voltava la Catedral per l'absis.

La Plaça seguia davant de la Catedral, allà on ara comença el carrer de Santa Maria, i després baixaria carrer Canonges avall. És aquest espai el que es coneix com a *capiti vico vocato de la plaça* (822 339v). Si el "cap de la Plaça" és on és ara el forn del Serafi, la part que mor al Portal d'Andorra és el "cap del carrer" d'aquesta plaça.

La referència a un vall com a afrontació es refereix al vall major superior, però també el vall major interior (actual carrer Major de nord a sud), encara que només al tram baix de la Plaça, que és lleugerament més estret i a més no ha de travessar els actuals carrers de la Roda o de Sant Emigdi. Només hi ha una parcel·la que tingui la fondària com per tenir sortida al vall i a la plaça: la de Bernat de Vilanova, ciutadà, fill de Berenguer de Vilanova, que té dues cases (segurament la que havia estat a la part interior i la que s'obriria al vall, ajuntades) que afronten amb l'influent canonge Gispert Albarici, Ferrer de Santa Grata -que viu a la part inferior de la Plaça-, un carrer i el *vallo interioris* (830 LXXXIVv): molt probablement les parcel·les sud de l'actual carrer de la Sort entre el carrer Major i el carrer Canonges.

La Plaça és el carrer de la Seu medieval que més botigues concentra, com els dos *operatoria* d'Arnau Pallarès, que es lloguen fins a dotze vegades en el període estudiat (per exemple a 837 26v), les del clergue Jacme Bonet (836 43/5), la d'Ermessenda Puyola (820 156) o l'esmentada abans de Berenguer Martí a la cantonada del cap de la plaça (837 21v). Moltes semblen tenir arcs o escoberts, com la botiga, obrador o *operatorio* de Ferrer de Santa Grata *cum archibus et aliquibus qui eis nunc sustentibus* (829 130), o també taules externes -o taulells- que bé deurien estar sota cobert: Arnau d'Hospital lloga a Ermengol Guayta un *hospitium cum tabulis ante eum apositis in platea* (840 69). Són els porxos del costat occidental.

A la Plaça també hi viuen el ciutadans de més renom, com els Toló o els Pouçclaus; drapers amb activitat comercial, com Ferrer de Santa Grata i la seva germana Graciona de Santa Grata (829 309), fills d'Huguet de Santa Grata del qual es conserva una làpida a l'interior de Sant Miquel (Fig. x); carnisers enriquits com Arnau de Vilanova (835 89v). És un dels vials on el mercader Guillem Fàbrega, que es dedica sobretot a l'especulació immobiliària, compra més censals sobre les cases: l'avinguda comercial.

L'indret concentra igualment bona part de les residències o serveis de la Cúria diocesana i els seus membres, especialment a la part alta, otorgant doncs a la Plaça l'estatus de carrer del poder

a més del comerç. És per tot això que la plaça rep també en alguna ocasió el nom de carrer major: Ramon Treballa té un alberg al *vico maiori seu platea* (817 316). La casa del ric draper i mercader Ramon Ferran confronta amb la residència del capellà de Sant Ot i amb el dormitori de l'Església d'Urgell (826 126v); la de Bernat de Vilanova amb la del *venerabile Gisperti Albariti canonicus urgellensis* (830 LXXXIVv); la del canonge Pere de Vilalta amb el prevere Pericó (820 48); Blanca, esposa del mercader Francesc Toló i germana del cavaller Berenguer d'Aguilar, disposa de dues estades que afronten amb l'Ardiaca (824 21), possiblement la mateixa parcel·la on hi ha el *patuo archidiaconatus mayor ecclesie urgellensis* (829 355). El dit Arnau Pallarès cedeix una de les seves cases al seu germà Guillem Pallarès, ardiaca de Llimiana (837 26v entre d'altres), al sòcol de la qual hi ha obradors que posa en lloguer. El vial no perd aquest caràcter amb els segles, ja que la part de llevant, al cadastre de 1716, està habitada quasi enterament per canonges; d'aquí el nom actual. A trets generals, els càrrecs eclesiàstics tenen les seves residències a la part oriental del carrer, els darreres de les quals comunicarien directament amb el deganat, els ardiaconats i àdhuc el claustre de la Catedral, mentre els ciutadans benestants s'instal·len a la part occidental del carrer.

Les barbecues de la Plaça

La documentació indica que aquesta Plaça o carrer de la Plaça s'acaba en una barbacana o més aviat el lloc on antigament hi havia hagut una barbacana, ja que aquest portal obsolet ja hauria deixat de tenir cap funció de tancament al s. XIV; és la casa dels Vilanova que hem vist més amunt, però que en un altre document diu clarament que afronta amb la barbacana (821 205v). Carnissers rics i influents en el gremi, els Vilanova havien ostentat durant segles al portal de la seva gran finca un relleu obrat a la fusta del porxo amb les eines del carnisser, una destreal i dos tallants, del qual se'n conserven fotografies però que va ser sostret al s. XX.

En aquesta barbacana la plaça es confon amb els espais industrials de l'escorxador o maell, la salneria i la carnisseria. Aquest punt ha d'ésser, observant tant el parcel·lari actual com l'estat urbanístic, l'actual plaça de Sant Roc, on s'acaba la doble porxada sustentada sobre bigues i capitells treballats i comença un espai urbanístic diferenciati. La Plaça perd el seu estatus i esdevé barri de la canisseria: Berenguer Gual té un alberg a la plaça *versus macellum* (824 91v); Pere Guillem cobra uns censos sobre unes cases a la plaça de la Seu *versus Salnariam* (837 139).

Aquesta plaça de la Salneria (817 45v) on hi havia hagut una barbacana és la placeta de Sant Roc, advocació pròpia de caminants, i encara té una capelleta votiva allà on l'hauria tingut en un portal d'entrada a la vila.

La barbacana nord és un dels espais centrals i més dinàmics de la ciutat, confluència del carrer escur amb la Plaça i comunicació, pel portal d'Andorra, amb el vall major o vall major superior. Del portal en dóna notícia Jacme de Banat, que ven a Joan Pere unes cases al *valli interiori proprie portalem dicte sedis quod est sedus pontem de Boverie*, i que afronta a la barbacana (826 174v): el portal de la Seu sota el vall interior, passat el pont. Diverses propietats deixen entendre el veïnatge d'aquestes vies i elements: la ja esmentada propietat dels Ferrer *in capite vici vocatum dela Placça* (822 339v) confronta amb la *turri ville*, via i barbacana, tots els elements que defineixen encara aquest espai. Això no ens permet saber si aquesta torre es trobava sobre mateix del portal o en una de les cases veïnes, però aquesta és una torre prou important com per rebre el qualificatiu de "Torre de la Ciutat". La casa dels Ferrer confronta amb la de Llorenç de Camp Clos *in vico obscuro* (822 308) i amb la de Ferrer d'Hospital, veïna de la de Bernat de Banat *in barbacana* (816 27), i la primera casa del carrer escur deu ser la de Bernat d'Arts, *in vico obscuro* i afronant amb la barbacana (822 257v). Guillem de Nansovell i Bertomeua tenen una casa que tant se situa al carrer escur (829 367) com al vall major (818 60v), i és veïna de la de Guillem de Ministrells, que limita amb la de Pere de Castelló que toca a la barbacana (826 2): són les cases que hi ha a la part superior d'aquesta entrada i defensa.

El cadastre, encara avui dia, deixa veure la fossilització parcel·laria d'un tancament ovalat al sud que arrenca al capdamunt del carrer: la Plaça no és sinó les restes d'una antiga vila closa amb portals o barbacanes al nord -la que perviu en el Portal d'Andorra- i al sud - la plaça de Sant Roc, advocació gens gratuïta en una capelleta a l'entrada del portal. Aquests indicatius canvis de parcel·lari han de coincidir amb el tancament d'una muralla força més antiga de la que existeix a principis del XIV.

Carrer escur

Carrers d'en Sagarç i del Sabater d'Estamariu

Un dels carrers que es desvien de l'artèria de l'antiga vila closa és el carrer d'en Sagarç, esmentat des de força antic, que confronta clarament amb la plaça: Ramon d'Aristot lloga a Esclarmonda de Tahús part d'una casa *in platea proprie cantonem den Sagarç* (822 123). L'origen del nom del carrer deu ser la residència (hospitio, o alberg) d'Ermengol de Sagarç, prou gran com per tenir diverses afrontacions (817 92v). La casa té per veïns Jacme Toló, la casa del qual s'ubica clarament al *vico den Sagarç* (832 196 i 197) i de dona Ficapala, probablement filla d'Arnaú Ficapal i de Guillema que ja semblen tenir aquí una residència a finals del s. XIII (817 278 [21]) i que deu ser la Sança Ficapala que afronta amb el dit Jacme Toló. Ermengol de Sagarç deuria ser fill de Bernat de Sagarç, ja que a principis de segle el carnisser Pere Joan ven una casa a Bernat de Déu (habitual veí del carrer en les confrontacions amb la Plaça) *in carraria ubi morabat Bn. de Sagarç* (817 247).

Les cases del carrer confronten amb alts càrrec eclesiàstics: Mateu Vidal té per veí l'ardiaca d'Arts (821 395) i Ponç Cariguera, canonge major de la Catedral -la casa del qual també apareixerà com del carrer d'en Terroja-, és al costat del prierat qui té en G. Ar. prevere i de l'Honrat G. de Alb, un altre canonge (824 185); per això no pot ubicar-se sinó a les proximitats de la Catedral. Per trobar-se a la part superior confluint en una o dues parts amb la plaça i per la proximitat amb la Catedral, el carrer d'en Sagarç podria ben ser l'actual carrer de Sant Just.

El darrer tram del carrer és fins i tot probable que prenguéss una altra forma o que fes un queixal fins darrera el claustre, cosa que justificaria l'existència d'un portal important avui atrapat rera el Deganat; la destrucció del parcel·lari antic a la plaça del Deganat i fins i tot pati Palau no deixa establir una comparació precisa, que en principi es dedueix poligonal. Aquest queixal a la part oriental del vial s'explicaria en el moment d'encaixar els límits de la vila closa amb el conjunt episcopal, anteriorment extramurs, i la conjunció d'aquests espais amb la integració de Sant Pere (actual capella de Sant Miquel) a llevant del carrer.

Al final del carrer d'en Sagarç sembla haver-hi un carrer més petit, ja que les referències són minses, anomenat del Sabater d'Estamariu, que per les designacions tant pot tractar-se d'un ofici (*el çabater*) com d'un cognom (*en çabater*). Arnau de Sagarç hi té una casa que toca als dos carrers (832 3v) i que també confronta amb Ermengol de Sagarç. També té casa al vico vocato den Çabater destamariu Pere d'Artedó, sense més detalls ni veïns (822 339); hi ha diversos individus anomenats Pere d'Artedó, amb diversos oficis i cases en barris dispersos arreu de la ciutat. Potser aquest sigui el que apareix a les afrontacions de Berenguer de Ferrers (824 20v), que disposa d'uns baixos contigus dels de n'Artedó sabater (*cerdonis*): pot ser el d'Estamariu? La casa confronta a més amb un deganat i s'ubica en el carrer d'un tal B. Toló, que com vèiem més amunt és una família amb immobles en aquesta àrea; de vegades els carrers reben denominacions diferents, i més si són personals. No sembla haver-hi altres Toló enlloc més de la ciutat -hi ha un parell de propietats vora l'Hospital però són eres-, i a l'entorn d'en Sagarç i la Plaça hi ha en Jaume, en Pericó (832 196, 835 243v) i en Pere *senioris* (840 76), potser el pare de Pericó, en Berenguer (el del carrer B. Toló?) i la seva filla Jaumeta (817 91v). Alhora cal tenir present que algunes de les afrontacions d'aquest sector esmenten un carreró (*ipso carrerono*) sense nom; la casa d'Ermengol de Sagarç (817 92v) i la de la filla de Berenguer de Toló (817 91v). El carreró en qüestió podria ser un passatge curt i estret entre el claustre i les cases de l'altre cantó: allà on actualment hi ha l'església de la Pietat.

Tancant el carrer d'en Sagarç i carreró del Sabater d'Estamariu o d'en Toló, a principis de segle Puculull de Rocafort i la seva esposa Maria tenen una casa *juxtam ecclesiam Sancti Petri*

confrontata in domibus archidiaconato de Ger i la casa del porter menor de la Seu (817 248v): darrera l'actual Casal d'Avis, on encara hi ha el Deganat, que podria ser al tancament d'aquest o aquests carrers. També al carrer d'en Sagarç, Joan de l'Aldosa, que apareix en altres afrontacions, limita amb un vall (818 12v): l'antic vall que tancava o bé la part posterior de la vila closa o bé que baixava per darrera Sant Pere (avui Sant Miquel) i seguia pel pati Palau fins a desembocar a l'Escorxador. Aquestes parcel·les i la presència del vall fan pensar en si les cases de Puculull de Rocafort fill de Puculull de Rocafort d'uns anys més tard (818 134), que es troba *ora valli majoris*, es refereix a aquest vall i no al que discorre pel que ara és carrer major. Si el seu pare tenia una casa sota Sant Pere no és versemblant que aquest vall major estigui a l'altre cantó de la ciutat, sinó al mig de l'actual plaça del Deganat.

Tota aquesta xarxa de confrontacions, vials i queixals fa pensar, com ocorre en altres llocs de l'entramat urbà medieval de la Seu, que el concepte *vico* no té perquè ser tant o només un carrer lineal, sinó una illa de cases o petit barri creat a l'entorn de, en aquest cas, la casa d'Ermengol de Sagarç entre els espais de la Plaça i de la Catedral amb les seves dependències. Potser en els seus inicis crescut com a població extramurs del tancament de la vila closa, i integrat al perímetre de la muralla en incorporar-hi el barri episcopal.

Carrer que va a les cases del Bisbe

En alguns documents, encara que pocs, s'esmenta un carrer com el "que va a la casa" o palau del Bisbe, i a l'entorn de la Plaça. Paula, vídua de Simó de Planigols, viu *in vicho qui itur ad palatium episcopalis proprie plateam* (821 168v); aquesta vivenda confronta amb la d'Arnau de Vilanova, el carnisser de la casa amb el relleu dels tallants, que hem vist que estava part damunt del carrer de la Sort, vora la Salneria. La casa de Paula no té relació amb la d'Elisenda, vídua de Pere Delart, envoltada de càrrecs eclesiàstics i que es troba *in vico episcopi* (826 16v), però sí amb Joan Pere, que viu al costat d'una tal na Castelarnaua *in vico qui itur ad domum episcopales* (823 226v). En efecte, Ramon d'Aguilar havia venut a Joan Pere (*panerius*, probablement flequer) una casa (822 318v) que confrontava amb Arnau de Vilanova, el carnisser del relleu dels tallants, i amb els hereus de Simó de Planigols, els fills de Paula.

Tot sembla indicar que aquestes cases es troben al carrer de la Sort part nord, ja que la parcel·la al sud és la que pertany enterament a Vilanova carnisser (la que tenia el relleu).

El que no casa amb aquesta configuració parcel·laria és una casa de Jacme de Graner *in vicho quod itur ad hospitium domini episcopi* (822 226), que afronta amb propietats que estan ubicades inequívocament a la part baixa de la carnisseria, com la casa de na Puyola o la de Jacme de Cava (que es trobarien, per entendre'ns, a l'alçada de la placeta de Sant Miquel).

A principis del s. XIV no tenim cap mena de constància que a l'actual pati Palau ni al Palau Episcopal hi hagi cap edifici, sinó que el seu origen sembla situar-se al s. XV, en el context de la reurbanització i defensa del sector sud de la Catedral; tampoc apareix enlloc esmentada una casa propietat del Bisbe, ja sigui nominal o residència adjunta al càrrec. Com que no són fruit de compravendes ni de testaments aquestes propietats són difícils de detectar. Els documents en relació al Capítol esmenten sovint reunions a la casa del Bisbe, sense que surti mai l'expressió "Palau", i sense que mai se la ubiqui perquè la seva localització deu ser prou evident. En cap de les cases de la Plaça n'hi ha mai cap en la qual resideixi el bisbe, entenent que a part de la Cúria podria tenir una residència entre la resta de la població.

La present recerca, d'anàlisi detallada del parcel·lari, no ha deixat clar en cap moment la naturalesa urbanística del Pati Palau. Les escasses dades arqueològiques que s'hi han fet tampoc. L'únic que sembla evident és que hi discorre un vall, herència del tancament de la vila closa per llevant, però desconeixem després de tot el buidatge si en aquest sector hi havia una torre adossada a un tram de muralla (la *turris episcopalis* que apareix en documentació més tardana), si allà s'hi reservava una plaça o si hi havia una continuació del parcel·lari: cap ciutadà de la Seu té la casa contigua a la del bisbe.

Però algunes de les inèrcies referents a l'Església són difícils de trencar, i ja hem vist que els edificis corresponents al Deganat, per exemple, encara es troben al mateix lloc. Podríem suposar que al sud de la Catedral sempre hi ha hagut un edifici per als serveis de la Cúria i del Bisbe, que a finals del segle XIV i començaments del XV s'amalgamaria amb les noves defenses de la ciutat constituint l'essència monumental del que ara és el Palau episcopal. Si bé l'actual edifici se situa de l'antiga muralla cap a l'exterior, al segle XIV aquest espai podria estar construït de la muralla ençà, evitant el vall.

Amb aquestes suposicions, que només la continuïtat de les recerques pot esvair, el carrer que "va a les cases del Bisbe" semblaria ser l'actual carrer de la Sort, que condueix a aquest sector

venint del Vall major, però també es podria designar amb aquest nom qualsevol vial que hi porti, com podria ser la part baixa del carrer Canonges, que ja havia perdut el qualificatiu de Plaça i que no té una denominació clara fora del vall que hi transcorre. El *palatium episcopalis* es troba *prope plateam*, és a dir al costat de la Plaça, però altrament es diu "les cases del Bisbe" que poden ser perfectament la residència privada tocant a la Plaça. Si el Palau del Bisbe estés on ara hi ha el Palau Episcopal no es diria "al costat de la Plaça" (oimés si entremig hi ha els carrers d'en Sagarç, de Joan de l'Aldosa i d'en Terroja); el Palau Episcopal o casa del Bisbe estaria al mig del Pati palau?

La Salneria

La Salneria és un petit sector ubicat al final de la Plaça, i relacionat amb el seu tancament ja que hi ha la presència d'una barbacana i s'hi esmenta el pas del vall. El nom de Salneria, que no ha pervingut amb el temps, es refereix a l'emmagatzematge i distribució de sal, el que en altres indrets de Catalunya, especialment costaners i amb influència lingüística àrab, es coneix com alfolí. L'alfolí de Castelló d'Empúries era conegut l'edat mitjana com a Salneria; a Lió, la Salneria no era només un espai sinó també l'impost que gravava la sal; al Berguedà, el camí de Cardona era conegut com a via Salnera o camí Salner i els treballadors del salí eren anomenats salners; a Cervera la Salneria es confon de vegades amb l'Assaoneria, o potser es tractés de dos espais veïns, ja que al capdavant l'assaonament de pells és una de les activitats amb les quals està relacionada la sal. En qualsevol cas l'ús industrial de sal està estretament lligat als derivats carnis i la ramaderia, ja sigui l'assaoneria de les pells (de les quals hi ha un bon comerç a la Seu del XIV), l'elaboració de formatges o especialment la salaó, l'assecat i conservació de carn a l'engròs, que podria ser un dels negocis que van convertir els carnisers de la ciutat en un grup social especialment puixant.

Aquesta explicació etimològica respecte a les funcions de la Salneria embastaria una important dinàmica comercial de la Seu a l'entorn de la ramaderia, en un moment en què s'havia deixat el comerç tèxtil en mans de mercaders occitans, massa propers com per controlar-ne els seus potents mercats. El comerç de sal de Cardona a la Seu és especialment intens durant tota l'edat mitjana, i sempre es duu a terme per Fórnols, i segons la mesura del mercat de Fórnols. Precisament aquesta població comença a créixer al s. XII als peus d'un antic castell, potser en relació a aquesta activitat comercial que en determinaria la història. Si durant segles el camí principal que transitava per la Seu, d'est a oest, havia generat la vila vella, el *boom* de la sal -resultat també d'una expansió comercial de la casa vescomtal de Cardona- i els negocis relacionats amb les carnisseries fan estirar el creixement urbanístic cap al camí que baixa de Fórnols, creant així la vila closa lineal... amb una salneria, o dipòsit distribuïdor de sal, a l'entrada a la ciutat per aquesta zona, on lògicament s'hi instal·la la indústria càrnia. Probablement la Salneria en si fos el darrer espai porxat d'aquesta vila closa, la base de la torre de la barbacana, porxos que van ser retirats a principis de segle XX. Just davant la Salneria hi ha la gran propietat de Vilanova carnisser -i el relleu del porxo-, el negociant de carns més influent de la ciutat. La vila closa, el carrer nord-sud, neix pel comerç de la sal.

No es parla mai de la Salneria com a pobla sinó que els immobles estan simplement "ala Salneria", de manera que deu tractar-se de l'espai urbanitzat més proper a l'entorn del magatzem de sal, però no un barri sorgit expressament. La documentació esmenta una placeta de la Salneria o *platea Salnerie* (817 45v), i un document cita un *vicho de la Salneria* (822 6v), que tant pot tractar-se d'un carrer com d'un espai més ample que de fet constitueixi una plaça.

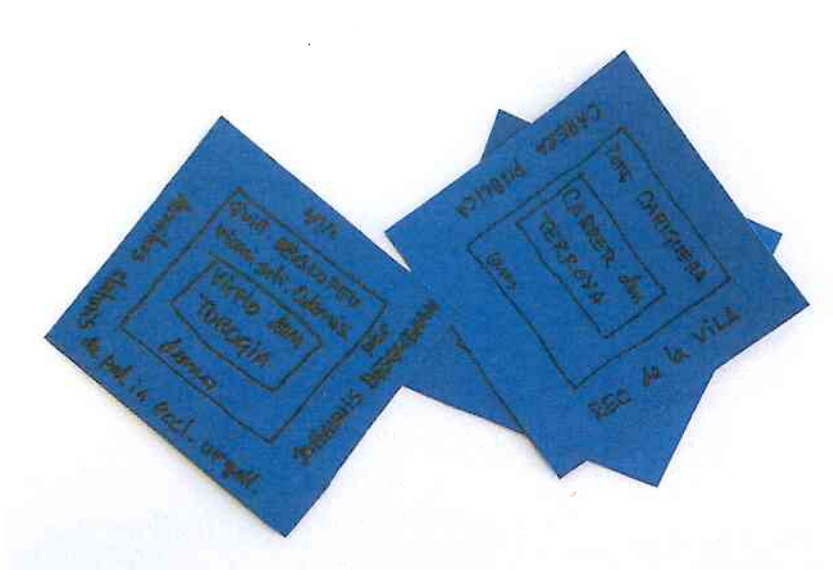
La pertinença dual d'aquest espai amb la Plaça pròpiament dita es veu clarament a la casa del notari Pere Mestre (824 333v) o la d'Arnau Llorenç i Mexèn, a la Plaça prop de la Salneria (835 93), que són veïns de Bertomeu Çabater la casa del qual tant apareix en confrontacions amb la Salneria (824 76v) com amb la Plaça (821 279v). Berenguer Galí viu al *vico platee sedis in salneria* (828 219) i confronta amb Simó de Carcolze "*alias Petri de Laldosa*" (segons apareix a 832 68v) que amb aquest àlies apareix com a veí d'una casa *in platea versus macellum* (824 91v) i en la de Simona, vídua d'en Berenguer de Santesteve, *apud Salneriam* (818 100v) i al costat de la barbacana.

Si a la Plaça no hi havia cases que confrontessin amb cap vall ni rec, a la Salneria aquest element apareix de nou amb freqüència: el notari Mestre viu al costat del vall major (824 333v), com Perrot de les Vinyoles (832 953) o el seu veí Guillem de Nansovell (820 30v). Aquest vall major és el rec que s'havia desviat del carrer major cap a la façana nord de la Catedral, passava per aquella casa de Puculull de Rocafort sota Sant pere (818 134), la de Ponç Cariguera al capdamunt del carrer d'en Torroja (824 185) o la de Joan de l'Aldosa entre el carrer del seu nom i el d'en Sagarç (818 12v). L'antic vall tancava així el recinte de la vila closa i el conjunt Catedralici.

Carrer d'en Terroja i els seus carrers

El carrer d'en Terroja o Torroja apareix sovint, i generalment confrontant amb l'escorxador o la carnisseria, i hi tenen la seva vivenda diversos carnisseres; però també hi ha un sector on hi tenen propietats (residència o censals) càrrecs eclesiàstics. En alguns trams hi passa un vall o "rec de la vila", i també limita amb el mur de la ciutat i amb dos molins, que han d'estar a la part sud. A més hi van a parar sovint carrers i carrerons, i per tant ha de ser un vial llarg, encara que no gaire lluny de la plaça ja que alguna parcel·la gran també hi confronta. És l'actual carrer de l'Escorxador, però pel que sembla arrencaria ja des de sota la Catedral.

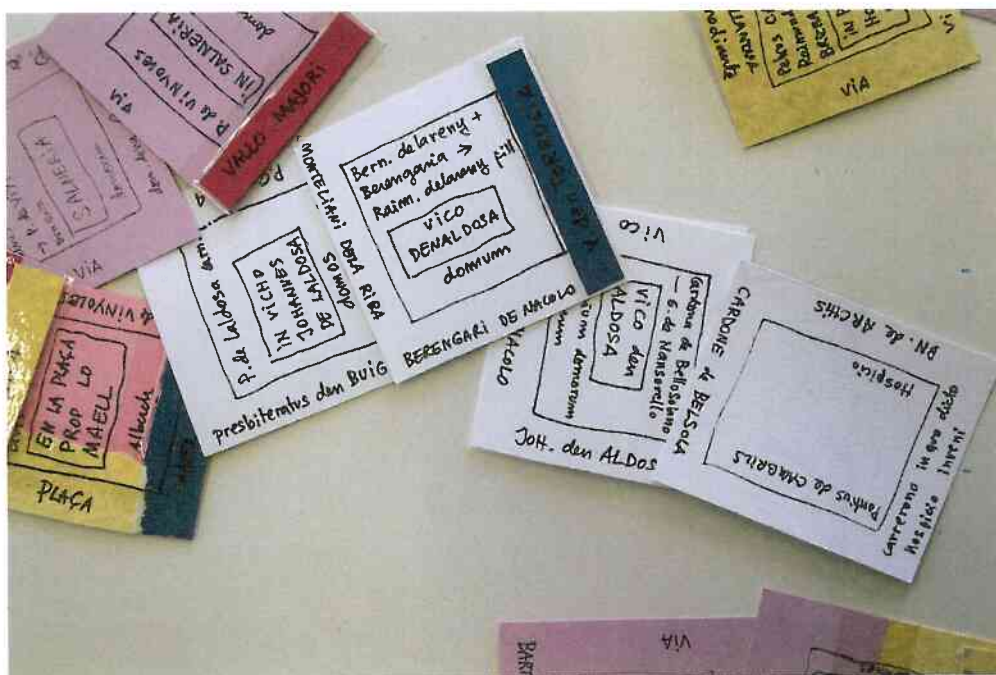
Una de les parcel·les més interessants d'aquest carrer és la de Berenguer de Vilamur, prevere beneficiat (841 331v); tot i que té els censos de diverses cases en aquest carrer, la seva residència és al carrer d'en Terroja i confronta amb Joan Besqueran, rector de Banat (831 183), amb la del *statoris* (ordenança) de la *statorie* de Pal -probablement un càrrec eclesiàstic i no civil-, un carreró i... *ecclesia urgellensis*. El document no especifica si és l'església de Santa Maria, una casa que pertany a l'església o l'administració eclesiàstica, però en qualsevol de les possibilitats aquestes parcel·les s'ubicarien al cap del carrer, ja que el límit superior és l'església i no cap altre propietari.

Aquesta mateixa finca, o potser una de just veïna, és la que uns anys abans pertanyia a Guillem Deulofeu, vicari de Sant Ot (824 263v); aquesta també confronta amb el prevere Besqueran, *domibus statoris de Pal i ecclesie urgellensis*. La casa veïna és la de Roger Montaner, que confronta amb Pere de Déu (829 70); diversos membres de la família de Déu viuen a la Plaça, i de Déu també podria tractar-se no d'un cognom sinó d'epítet de persona dedicada a l'església: no hi ha de Déu enlloc més de la ciutat. Al carrer d'en Terroja hi viuen a més -o bé hi tenen censos- el canonge Guillem d'Alb, Pere Comella rector de Sant Esteve de Ponts i el porter major Ponç Cariguera, càrrec de confiança de la Cúria i un dels urgellencs més rics i influents. La seva casa, per cert, toca al "rec de la vila" (824 185) i també apareixi indistintament formant part del carrer d'en Segarç (824 185). Simona, vídua de Ramon de Bellera, té un litigi amb la Cúria per unes cases del seu marit al carrer d'en Terroja (835 85v), que ara són propietat dels seus fills menors dels quals és tutora: indici que la Cúria episcopal té cases en aquest carrer. I fins i tot hi viu un fill del capellà de Tost, prevere beneficiat (818 196).

Part del carrer d'en Terroja, doncs, està definit per una sèrie de cases veïnes propietat totes elles de càrrecs eclesiàstics, alguns de molt propers a l'alta administració eclesiàstica, i situades entre els darreres de la plaça (allà on resideixen canonges i preveres), sota l'església i a tocar del rec de la vila: la illa o illes de cases de la part superior del Pati Palau.

El tram mitjà del carrer, més desdibuixat potser per la naturalesa de la propietat eclesiàstica o una possible casa episcopal, acaba confrontant amb el barri derivat de la Salneria, a l'alçada del que avui és Sant Roc. La parcel·la clau és la del draper i ciutadà Guillem Picamill, "en la plaça prop lo maell" (829 136), que confronta amb el carrer d'en Terroja i dos veïns residents a la Salneria propers al vall. Aquest tram termeneja del tot amb la Salneria, i ja es detecta la proximitat del barri de carnisser; un dels veïns de Picamill és Pere de les Vinyoles, conegut de la Salneria i a tocar de la barbacana, que afronta amb les cases de na Gonella (841 240v), que deu ser la vídua de Pere Gonella, una de les afrontacions de Pere de Laldosa carnisser (819 19), al costat d'un presbiterat i que viu *in vicho Johannes de laldosa*. En aquest carrer "den Aldosa" (820 180v) hi podem enllaçar les cases del mateix Joan den Aldosa, de Ponç de Cambrils i del mas de Bellsolà, i la de Berenguer de lareny (l'altre veí de Picamill) que arriba al carrer d'en Terroja (820 43, 824 35); entre la Salneria i Terroja, el carreret de n'Aldosa és si fa no fa l'actual carrer de Sant Roc.

És en aquesta alçada del carrer on es deixa d'esmentar cap afrontació amb el rec de la vila o vall, i que es retroba a partir de la Salneria. Desconeixem totalment el recorregut d'aquest vall extern de llevant al seu pas per la Catedral. Per la documentació sembla deduir-se que apareixeria per sota Sant Pere, venint del vall major superior i travessant Sant Miquel, però les cates arqueològiques al Pati Palau no han aportat res a aquesta hipòtesi (tot i que la memòria oral situa un rec davant del Palau Episcopal). També podria baixar per davant la Catedral, pel dit carrer del Sabater d'Estamariu, i per l'extrem occidental del pati o plaça, per anar a confluïr a la Salneria amb

el rec que baixava per la Plaça on, a partir d'aquest tram pren de nou el nom de vall major; el vall de llevant desguassaria a l'alçada del Palau actual cap als molins del Segre; però aquest traçat no és tampoc esmentat a la documentació, a part d'enrevessat i improbable. No és descartable la idea que el carrer de n'Aldosa agafi una forma irregular -seguint el curs de l'aigua- i tanqui a llevant en diagonal, ja que una de les cases del final del carrer d'en Sagarç, confrontant amb el vall, és... de Joan del Aldosa (818 12v). En qualsevol cas, tret de les propietats del carrer d'en Terroja que es troben al seu extrem superior, cap altra casa del carrer esmenta el pas de cap canalització d'aigües.

A partir d'aquest sector, el carrer d'en Terroja és la part de darrera de la carnisseria, el tram que correspon actualment al carrer de l'Escorxador. La majoria dels veïns són carnisseres, i pels cognoms, deduïblement procedents de pobles propers amb pastures i negoci de bestiar: Vilanova, Nacoló, Sala, Artedó, Cerch... Només la casa de Bernat d'Arçegal carnicer (829 173), que deu ser gran perquè limita amb sis parts, es troba *in dicta carniceria* i ateny el *vico den Terroya*, és a dir que va de l'actual carrer Canonges al de l'Escorxador. Les altres propietats del carrer mai confronten amb cap veí de la carnisseria, de manera que deuen ser els veïns del carrer de l'Escorxador cap a l'est, mentre que cap a l'oest ho deuen ser de la carnisseria. Això fa que algunes de les propietats topin directament amb la muralla, és a dir que es troben al límit de la terrassa fluvial: Moneta, vídua del carnisser Pere d'Artedó, té la casa entre el carrer i el *muro villa* (829 254v); Vilanova carnisser deixa a la seva filla Maria en testar dues *statica* que limiten amb el *muro dicta civitatis* (824 251). Aquesta propietat confronta en dues parts amb un tal P. R. (Pere Ramon?), també carnisser, que potser és el mateix Bn. P. R. amb el qual confronta Bernat de Vilanova, que també toca al *muro dicte civitate* i a un carreró (824 245v).

Bernat de Vilanova té una casa al costat d'aquest Bn. P. R. que vivia al carreró *in vice retrofurnum in vico den Torrogia*, que dóna a un carrerono, evidentment el mateix, i al muro civitate (824 245v). I aquest forn no és sinó la *flequerie vocate* na Ruça Canals que té en propietat Vidal Maurici al mateix carrer d'en Terroja (829 330); el carreró podria molt ben ser encara avui el curt passatge que es troba més avall dels antics jutjats, amb unes escaletes, i que al seu temps deuria acabar al mur de la ciutat.

Al tram final del carrer les cases es barregen amb els serveis de la indústria càrnia o els molins. Els germans Pere i Perrot Mestre venen a Berenguer Pallarès els censos de la casa de Bonanat Rossell que confronta amb el *casal moldendinorum* de Jacme de Banat i, a l'altre costat del carrer, la *domo calciniorum* (840 32v) o calcineria: la placeta final de l'actual carrer de l'Escorxador. Aquest Bonanat Rossell també apareix a les confrontacions d'un solar en part edificat que està al costat dels *molendinis den Banat* (829 254v), cosa que vol dir que la casa està més amunt que els molins. Gillem d'Abella té un hort *proprie molendina de macello que sunt J. de Banato* a tocar de la muralla, segurament per la part de fora (817 89v). Al costat hi té un pati Arnau de Banat, entre els molins del seu nom, la muralla del vall i la canal o rec dels mateixos molins (822 317v), la casa *juxta moldendinam Ar. de Banato* que queda entre els molins i el *muro foraneo* (829 98v) i encara hi ha alguna casa versus flumine Sicoris al costat d'aquests molins d'Arnau de Banat (824 56), que

aprofiten les aigües del molí del seu parent Jacme. Berenguera Ordonicç, esposa d'Arnau de Segarç, té una casa que es designa dins el *vico den Torroya* (818 226v) però que en una altra ocasió s'esmenta que confronta amb els molins del maell (818 215).

En plural, aquests són els molins de Jaume i Arnau de Banat, els molins del maell o "els molins de la carniseria tocant al carer terroja" (837 198v), ja fora murs, on ara hi ha les cases dels gitanos i l'immoble sobre.

La carnisseria, maell o escorxador i les calcineries

The image shows several small, hand-drawn cards scattered on a white surface. The cards are made of paper and feature various names and addresses written in Spanish. Some cards are yellow, while others are pink or red. The text on the cards includes names like 'Joaquín Pineda', 'Soldevilla', 'Mabel', and 'Carmelo', along with addresses such as 'Calle de la Montaña' and 'Calle de la Cruz'. The cards are arranged in a somewhat haphazard manner, with some overlapping others.